УДК 353.5: 332.142.4

*Д. В. Іванов,
здобувач кафедри економічної політики та менеджменту
Харківського регіонального інституту державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СКЛАДОВИХ МЕХАНІЗМІВ ТА СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЙ

*D. V. Ivanov,
postgraduate student at Economic Policy and Management Department at
Kharkiv Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public
Administration under the President of Ukraine*

CONCEPTUAL APPROACHES TO DEFINING CONSTITUENTS OF MECHANISMS AND STATE REGULATION SYSTEM OF TERRITORIES ECONOMIC POTENTIAL DEVELOPMENT

Розкрито концептуальні підходи до визначення складових механізмів та системи державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій. Запропоновано уточнене визначення механізму державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій як сукупності принципів, методів, засобів та інструментів і взаємозв'язків між ними задля забезпечення процесу розвитку економічного потенціалу територій. З'ясовано складові системи державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій: суб'єкт державного регулювання, мета і цілі, принципи, закономірності, функціональні механізми (правовий, організаційний, інформаційний, соціальний та економічний), методи і інструменти, об'єкт державного регулювання, взаємозв'язки між ними. Наголошується, що на вході в таку систему поступають ресурси як потенційні можливості території, а на виході реалізується мета державного регулювання економічного потенціалу території.

Conceptual approaches to defining constituents of the mechanisms and the state regulation system of territories economic potential development are revealed.

It has been found out that the components of the state regulation system of development of the territories economic potential should be: the subject of state regulation, the purpose and goals, principles, laws, functional mechanisms, methods and tools, the object of state regulation, the relationship between them. At the input to such a system resources are coming as potential opportunities of the territory, and at the outcome the goal of state regulation of the economic potential of the territory is realized.

The clarification of the mechanism of state regulation of territories economic potential development as a set of principles, methods, means and tools and interrelations between them in order to ensure the process of territories economic potential development is offered.

Generalizing famous scientists' works made it possible to state that, depending on the functions, methods, tools and means used in the implementation of state regulation of territory economic

potential development, it is possible to distinguish legal, organizational, informational, social and economic functional mechanisms.

It is emphasized that the generalization of the scientists' work on determining the nature and constituents of the mechanisms and the system of state regulation of the territories economic potential development allows us to draw the following conclusions:

- the practical aspect of the implementation of this process is possible through the use of an appropriate functional mechanism, which provides a continuous search for ways to improve it;*
- the system reflects the regulatory influence of the object on the management entity;*
- conceptual vision of their components and content in the works of scientists have many common and distinct features and are aimed at solving existing problems;*
- the structure consists of functions, forms, methods, instruments of regulation.*

However, the existing conceptual studies do not sufficiently cover the innovative components of the mechanism and systems of state regulation of territories economic potential development and the newest approaches to their functioning. All this causes the need to study world experience in this field, especially in view of the dynamics and variability of environmental conditions.

Ключові слова: державне регулювання, механізм державного регулювання, , розвиток економічного потенціалу територій, механізм державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій, система державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій.

Key words: state regulation, mechanism of state regulation, territories economic potential development, mechanism of state regulation of territories economic potential development, system of state regulation of territories economic potential development.

Постановка проблеми. Ускладнення економічного стану адміністративно-територіальних одиниць і періодична поява кризових явищ в державно-управлінській системі обумовлює важливість створення дієвого державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій України. Адже від правильності визначення складових залежить якість і результативність системи державного управління в цілому. Окрім того, наявність суперечностей між застарілими підходами до управління економікою населених пунктів і неспроможністю до комплексного управлінського впливу з боку влади потребує визначення змісту, сутності і складових механізмів та системи державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій. Саме тому дослідження даних понять є вкрай актуальним з наукової точки зору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Питання дослідження державного регулювання взагалі і розвитку економічного потенціалу територій зокрема розкрито у працях багатьох як вітчизняних, так і закордонних вчених. Проте, нині недостатньо приділено уваги концептуальним підходам до визначення складових механізмів та системи державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій.

Метою статті є розкриття концептуальних підходів до визначення складових механізмів та системи державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки питання розвитку економічного потенціалу територій є вузькоспеціалізованими, вважаємо за необхідне дослідити складові механізми та системи державного регулювання, що забезпечує його цільову спрямованість.

Цілком погоджуємося з думкою авторів [9], що розвиток економічного потенціалу територій можна умовно представити як: регульований; умовно регульований; нерегульований.

Регульований розвиток економічного потенціалу територій та його складові можуть бути змінені в процесі здійснення управлінського впливу задля досягнення стратегічної цілі сталого розвитку, його збалансованості. Може бути здійснений як органами державної влади, так і органами місцевого самоврядування. При цьому слід розглядати населення територій та кадровий потенціал як ключовий чинник якісних стратегічних перетворень територій.

Умовно регульований розвиток економічного потенціалу територій може бути скоригованим, проте для цього необхідний певний проміжок часу, як правило довгостроковий, що включатиме в себе декілька економічних циклів.

Нерегульований розвиток економічного потенціалу територій фактично не піддається управлінському впливу.

Не можна не акцентувати увагу на тому, що між державним регулюванням та саморегулюванням розвитку економічного потенціалу територій повинно бути раціональне співвідношення. Визначення даної

пропорції є важливим завданням всієї системи державного управління, особливо в умовах здійснення трансформаційних процесів.

Автори наголошують, що даний процес визначається багатьма факторами – рівня розвитку виробничих сил, політичної організації держави, національних і демографічних особливостей території, характеру історичного етапу її розвитку [6].

З позицій системного підходу М.А. Латинін наголошує, що механізм державного регулювання є складовою системи державного регулювання, яка, крім того, включає в себе суб'єкти регулювання (державні органи), об'єкти регулювання. При цьому система працює під впливом певного навколишнього середовища. Це середовище представлене політичною та правовою, демографічною та екологічною, техніко-економічною і соціально-культурною складовими [5].

На нашу думку, складовими системи державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій мають бути: суб'єкт державного регулювання, мета і цілі, принципи, закономірності, функціональні механізми, методи і інструменти, об'єкт державного регулювання, взаємозв'язки між ними. На вході в таку систему поступають ресурси як потенційні можливості території, а на виході реалізується мета державного регулювання економічного потенціалу території.

Розгляд складових системи державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій доцільно розпочати з суб'єкта такого впливу. На нашу думку, до них слід віднести місцеві органи виконавчої влади та їх територіальні представництва, а також органи місцевого самоврядування, на які покладена основна частина функцій в даній сфері. При цьому суб'єкт державного регулювання в даному випадку є чітко структурованим і характеризується впливом політико-управлінських еліт. На нашу думку, регулююча підсистема має тісно взаємодіяти з представниками громадянського суспільства та місцевим бізнесом задля якнайповнішої реалізації та розвитку економічного потенціалу адміністративно-територіальної одиниці.

Система державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій є цілеспрямованою, направленою на досягнення визначеної стратегічної мети, яка реалізується через реалізацію певного набору завдань.

На нашу думку, метою державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій є створення сприятливих стратегічних можливостей для всебічного стійкого нарощування економічної спроможності, самодостатності та саморозвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Відповідно, реалізація завдань державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій сприятиме досягненню вищезазначеної мети. До них відносяться:

- комплексне нарощування ресурсного, фінансового, інвестиційного, інноваційного, трудового, соціального, екологічного, організаційного, управлінського потенціалу;
- забезпечення стійкого зростання економічної, соціальної та екологічної сфер життєдіяльності населення;
- прозорий справедливий перерозподіл доходів всередині територіальної громади;
- розвиток інституціональної сфери територій;
- реалізація комплексу синергетичних заходів до саморозвитку адміністративних одиниць.

Дії держави щодо досягнення окресленої мети та завдань буде дієвим за умови дотримання балансу інтересів жителів громади з приводу бачення майбутнього стану розвитку економічного потенціалу території, що відкриває для всіх рівний шлях до досягнення бажаного статусу та однакових для всіх можливостей реалізації власних здібностей.

Це буде можливим за умови орієнтації влади на суспільні цінності, які мають виступати взірцем та мірилом ефективності здійснення державної політики у даній сфері. Їх слід враховувати, оскільки вони пронизують усі сфери людської свідомості, є мотиваторами поведінки населення та інструментом об'єднання жителів відповідно до їх ідейних інтересів.

Дефініція “принцип” (від лат. *principium* - основа, початок) трактується як переконання, погляд на речі або вихідне положення будь-якої теорії, вчення [5]. Серед принципів державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій, на нашу думку, слід виокремити наступні: принцип науковості та об'єктивності (обґрунтованість прийнятих державно-управлінських рішень); принцип комплексності та системності (єдність та взаємозв'язок усіх елементів функціонування механізму); принцип цілеспрямованості та пріоритетності (досягнення визначеної мети та завдань відповідного впливу); принцип адаптації та гнучкості (приспособлення до умов невизначеності в зовнішньому середовищі); принцип прозорості та підзвітності (відповідальність та контроль за процесом перетворень).

На думку Н.М. Мельтюхової, принципи пов'язані із закономірностями, відбивають відносини, взаємозв'язки і наші знання про них. Вона наголошує на можливості їхнього групування за ознакою предмета, на який спрямована їхня дія, а саме – ті, що характеризують зв'язки між елементами системи і такі, що регламентують управлінські відносини: єдності системи управління; поєднання централізації та децентралізації; взаємозалежності об'єкта і суб'єкта управління; відповідності повноважень і відповідальності; цілеспрямованості побудови і функціонування системи; виключна роль творчої активності людини в організації якісної роботи системи управління [7]. Усі вищезазначені закони управління відображають визначені принципи системи державного регулювання.

Розділяємо погляди О. В. Радченка, який наголошує, що кожна функція державного регулювання потребує існування відповідного механізму його реалізації, відповідно їх може бути стільки, скільки є функцій у держави [8].

Сьогодні категорія «механізм» досить широко використовується в державному управлінні, хоча зберегла своє технічне наповнення, що представляє собою внутрішню будову машини, яка приводить її в дію.

Найбільш влучним з точки зору вирішення питань розвитку економічного потенціалу територій є визначення, запропоноване М.А. Латиніним: «механізм державного регулювання – це спосіб дій суб'єкта регулювання, який ґрунтується на базових принципах і функціях, забезпечуючи за допомогою певних форм, методів і засобів ефективне функціонування системи державного регулювання для досягнення поставленої мети та розв'язання протиріч» [5, с. 2].

На нашу думку, механізм державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій – сукупність принципів, методів, засобів та інструментів і взаємозв'язків між ними задля забезпечення процесу розвитку економічного потенціалу територій.

О.Ю. Бобровська запропонувала методичний підхід до узагальненого алгоритму побудови механізму державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій. У його складі виділяються: характеристика сфери і потреб застосування механізму (особливості, відмінності, простір дії, об'єкти, термін та ін.) → формулювання цілей застосування й очікуваних результатів дії механізму → конкретизація й обговорення функцій і завдань механізму → визначення структурних складових механізму і їх інституціалізація → побудова комунікативно-інформаційних і узгоджених ланцюгів для взаємодії та інтегрування дій складових елементів механізму [2].

Відповідно до системного підходу, механізми державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій мають відповідати об'єктивним вимогам, таким як адекватність, комплексний підхід та цілісність системи. При цьому основними її характеристики повинні бути організованість, ієрархічність і багаторівневність, нерозривна єдність із зовнішнім оточенням і середовищем [1].

Узагальнення наукових праць відомих вчених дало змогу дійти висновку, що залежно від функцій, методів, інструментів та засобів, які використовуються під час здійснення державного регулювання розвитку економічного потенціалу розвитку території, можна виокремити правовий, організаційний, інформаційний, соціальний та економічний функціональні механізми.

Правовий механізм державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій - система правових засобів і норм, що діють у певній послідовності, які володіють специфічними якісними регулятивними ознаками і, взаємодіючи між собою, здатні породити нову регулятивну якість [10, с. 159]. Він діє на основі конституційних норм і принципів задля вироблення державної політики у цій сфері. Його метою є окреслення законодавчо закріплених «правил гри» щодо поведінки всіх зацікавлених сторін в розвитку економічного потенціалу територій, формування та здійснення відповідної державної політики.

Організаційний механізм державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій відповідно до Енциклопедії державного управління представляє собою послідовність етапів проектування структур, детального аналізу й визначення системи цілей, продуманого виділення організаційних підрозділів і форм їх координації для забезпечення функціонування організаційної системи [4]. Його метою є посилення організаційного та управлінського потенціалу інституцій, на які покладено функції реалізації державної політики.

Інформаційний функціональний механізм державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій покликаний забезпечити електронний супровід процесу. Його метою є інформування зацікавлених сторін про сучасний стан здійснення державної політики у цій сфері. Він є рушійним провайдером науково-технічного прогресу і направлений на донесення актуальних знань та нової інформації, зокрема про зміни в зовнішньому середовищі та правовому полі життєдіяльності громади, захисту навколишнього середовища тощо.

Соціальний механізм державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій полягає у забезпеченні визначених соціальних зв'язків, як ресурсу одержання вигод і переваг зацікавленими сторонами. Його метою є упорядкування процесів суспільного розвитку, створення умов для задоволення потреб людини, громадянина та суспільства у цілому. Результатом дії цього механізму має бути приведення елементів соціального середовища у відповідність до потребі законів розвитку та функціонування власного потенціалу [10, с. 49]. Його метою є досягнення високого рівня життя населення.

Економічний механізм державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій окреслюється як сукупність фінансово-економічних управлінських методів, інструментів та стимулів, за допомогою яких держава регулює економічні процеси та забезпечує реалізацію соціально-економічних функцій [3, с. 421]. Він відіграє вирішальну роль під час здійснення державної політики, оскільки від ефективності обраних інструментів залежить рівень і якість життя населення. Метою його функціонування є нарощування економічного потенціалу та зміцнення конкурентних переваг адміністративно-територіальних одиниць.

Серед форм державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій виділяють: інституційне бюджетно-податкове, грошово-кредитне, антимонопольно-конкурентне, цінове, інвестиційне, зовнішньоекономічне, екологічне, соціально-економічне державне регулювання розвитку економічного потенціалу територій [5].

Характеризуючи методи державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій, досить влучним є їх окреслення М.А. Латиніним відповідно до засобів впливу. Він виокремлює нормативно-правові, фінансово-економічні, адміністративні, організаційні, науково-методичні та інформаційно-освітні [5]. У контексті здійснення даного дослідження вважаємо доповнити їх соціальними методами, що забезпечують реалізації соціального функціонального механізму.

Об'єктом в системі державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій виступають якісні збалансовані перетворення економічного потенціалу адміністративно-територіальних одиниць. Він є складноструктурованим, оскільки включає в себе активізацію наявних і прихованих можливостей економічної системи території, всі господарюючі суб'єкти, інститути та сфери життєдіяльності жителів громади, які забезпечують стійке економічне зростання.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Таким чином, узагальнення напрацювань науковців щодо визначення сутності і складових механізмів та системи державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій дозволяє зробити наступні висновки:

- практичний аспект здійснення даного процесу можливий через використання відповідного функціонального механізму, що передбачає безперервний пошук шляхів його удосконалення;
- система є відображенням регулюючого впливу об'єкта на суб'єкт управління;
- концептуальне бачення їх складових та змісту у роботах науковців мають багато спільних і відмінних рис і спрямовані на вирішення існуючих проблемних питань;
- будову становлять функції, форми, методи, інструменти регулювання.

Проте, існуючі концептуальні дослідження недостатньо висвітлюють інноваційні складові механізму та системи державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій та новітні підходи до їх функціонування. Все це відображається у необхідності вивчення закордонного досвіду у даній сфері, особливо з огляду на динамічність та мінливість умов зовнішнього середовища.

Список літературних джерел:

1. Антонова Н. Б. Государственное регулирование национальной экономики : курс лекций / Н. Б. Антонова, О. Б. Хорошко. – Мн. : Акад. упр. при Президенте Респ. Беларусь, 2009. – 253 с.
2. Бобровська О.Ю. Механізм управління економічним розвитком регіонів [Електронний ресурс] / О.Ю. Бобровська. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/conf/2015-3/doc/2/01.pdf>.
3. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, Ю. П. Сурміна. – К.: НАДУ, 2010. – 820 с.
4. Енциклопедія державного управління: у 8 томах/ Нац. акад. держ. упр. при Президенті України; наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К.: НАДУ, 2011.: Т. 4: Галузеве управління / наук.-ред. колегія: М. М. Іжа (співголова), В. Г. Бодров (співголова) та ін. – 2011. – 648 с.
5. Латинін М. А. Теоретичні підходи щодо визначення механізму державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки України [Електронний ресурс] / М. А. Латинін. // Державне управління: теорія та практика. – 2005. – № 2. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DUTP/2005-2/txts/galuz/05lmaseu.pdf>.
6. Макаренко П.М. Моделі аграрної економіки. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 682 с.
7. Мельтюхова Н.М. Закони та принципи державного управління [Електронний ресурс] / Н.М. Мельтюхова. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2009-1/doc/1/05.pdf>.
8. Радченко О. В. Категорія “механізм” у системі державного управління / О. В. Радченко // Держава та регіони : наук.-вироб. журн. Серія : Державне управління. – 2009. – № 3. – С. 64–69.
9. Трушина Н.Н. Потенциал региона как основа развития / Н.Н. Трушина, И.Г. Шашкова // Экономические науки. – 2018. - № 7. – С. 96-100.
10. Ульянченко Ю.О. Комплексний механізм державного регулювання розвитку конкурентного середовища в аграрному секторі економіки / Ю.О. Ульянченко // Актуальні проблеми державного управління. - 2013. - № 1. - С. 153-161.

References:

1. Antonova N. B., Horoshko O. B. (2009) *Gosudarstvennoe regulirovanie nacionalnoj ekonomiki : kurs lekcij* [State regulation of the national economy: course of lectures], Mn. : Akad. upr. pri Prezidente Resp. Belarus, Belarus.
2. Bobrovska O.Yu. (2015) “Mechanism of regions economic development management” available at: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/conf/2015-3/doc/2/01.pdf>. (Accessed 3 June 2018).
3. Encyclopedic dictionary of public administration (2010) [Yu. P. Surmin, V.D. Bakumenko, A.M. Mikhnenko and others; za red. Yu. V. Kovbasyuk, V.P. Troshchynsky, Yu. P. Surmin], NAPA, Kyiv, Ukraine.
4. Sectoral management (2011), “Encyclopedia of Public Administration: in 8 volumes” [Yu. P. Surmin, V. D. Bakumenko, A. M. Mikhnenko ta in.; za red. Yu. V. Kovbasyuka, V. P. Troshinskogo, Yu. P. Surmina], NAPA, Kyiv, Ukraine.
5. Latinin M. A. (2005) “Theoretical approaches to determining the mechanism of state regulation of the agricultural sector of the economy of Ukraine”, *Derzhavne upravlinnya: teoriya ta praktika*, vol. 2 available at: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DUTP/2005-2/txts/galuz/05lmaseu.pdf>. (Accessed 20 June 2018).

6. Makarenko P.M. (2005) *Modeli agrarnoyi ekonomiki* [Models of agrarian economy], . NNC IAE, Kyiv, Ukraine.
7. Meltyuhova N.M. (2009) "Laws and principles of public administration" available at: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2009-1/doc/1/05.pdf>. (Accessed 15 June 2018).
8. Radchenko O. V. (2009) "Category "mechanism" in the system of public administration", *Derzhava ta regioni : nauk.-virob. zhurn. Seriya : Derzhavne upravlinnya*, vol. 3, pp. 64–69.
9. Trushina N.N., Shashkova I.G. (2018) "The potential of the region as a basis for development", *Ekonomicheskie nauki*. vol. 7., pp. 96-100.
10. Ulyanchenko Yu.O. (2013) "Complex mechanism of state regulation of the development of the competitive environment in the agricultural sector of the economy", *Aktualni problemi derzhavnogo upravlinnya*, vol. 1., pp.153-161.

Стаття надійшла до редакції 19.10.2018 р.